De ontwerp-resolutie over de buitenlandse politiek, die ik kort voor u mag inleiden, is in belangrijke mate een weerspiegeling van hetgeen ook afdelingen van de partij in een groot aantal voorstellen onder de aandacht van het congres hebben gebracht. Daarom hoop ik, dat dit straks de afdoening van deze voorstellen zal vergemakkelijken. Ter toelichting wil ik op het volgende wijzen.

De wereldpolitieke situatie wordt in deze tijd beheerst door twee grote tegenstellingen, de oost-west-tegenstelling, d.i. de tegenstelling tussen de communistische en de vrije wereld en daarnaast wat men tegenwoordig noemt de noord-zuid-tegenstelling, de tegenstelling tussen de rijke en de arme landen, meer in het algemeen die tussen de blanke en de gekleurde volken.

In de ontwerp-resolutie van het partijbestuur is ditmaal aan deze laatste tegenstelling in volgorde de voorrang gegeven. Niet zo maar toevallig, maar om daarmee tot uitdrukking te brengen, dat wat zich voltrekt in Zuid-Amerika, en vooral ook in Azië en Afrika van overheersende betekenis is voor de vraag, hoe de wereld van morgen er zal uit zien. Ik ben niet van mening, dat dit in Europa voldoende wordt beseft. We hebben nog te veel de neiging om de wereldpolitiek door een Europese bril te bezien. Maar wanneer we kijken naar de samenstelling van de nieuwe regering in de Verenigde Staten, dan zien we tot in de keuze van de personen toe de overtuiging naar voren komen, dat in de komende jaren de knelpunten in de internationale politiek in beslissende mate buiten Europa zullen liggen.

Ik meen, dat deze feitelijkheid ons op bepaalde punten dwingt tot een heroriëntering van ons buitenlands beleid. De jaren door heeft Nederland in de V.N. de Franse politiek in Algiers gesteund, omdat de Fransen ons steunden in onze Nieuw-Guinea-politiek. Ten dele behoort een dergelijk elkander helpen onder bondgenoten tot de natuurlijke gegevenheden van alle internationale politiek, maar we moeten toch begrijpen, dat, wanneer we bijvoorbeeld ons inzake Angola afzijdig houden, omdat we nu eenmaal met Portugal in de NAVO zitten, of ons afzijdig houden inzake de apartheid, vanwege de historische banden met de Unie van Zuid-Afrika, we dan bezig zijn de toekomst ondergeschikt te maken aan het verleden. Tegen de versnelde liquidatie van de koloniale verhoudingen worden in de huidige situatie enkel nog achterhoede-gevechten geleverd. Het onvermogen of de

onwil daar duidelijk afstand van te nemen, is een belasting voor iedere politiek, die streeft naar samenwerking met de nieuwe staten van Azië en Afrika. Daarom moeten we duidelijk uitspreken, dat Nederland in het internationale overleg, in de V.N. en elders, iedere vorm van rassendiscriminatie en van handhaven van koloniale verhoudingen principieel van de hand wijst.

Hiernaast is er in de noord-zuid-tegenstelling het vraagstuk van de minder ontwikkelde landen, een vraagstuk, waarvan de urgentie nog dagelijks toeneemt en dat voor ons te maken heeft met het wezen van het socialisme zelf. De interne meningsvorming in de partij is lang genoeg voortgeschreden om over dit vraagstuk als congres nu een duidelijke uitspraak te doen. Een commissie van het Koos Vorrink Instituut is bezig over dit vraagstuk een rapport voor te bereiden, dat, naar ik hoop, in de loop van het jaar gereed zal komen. Maar het is goed om, in overeenstemming met de eenstemmige aanbeveling van de onlangs gehouden jongerenconferentie, als congres reeds nu uit te spreken, dat de Partij van de Arbeid tenminste 1% van ons jaarlijkse nationale inkomen besteed wil zien voor de hulp aan de minder ontwikkelde landen en dat wij van de regering verwachten, dat dit vraagstuk wordt opgenomen in de prioriteiten van ons buitenlands beleid, zodat in een beperkt aantal jaren hetgeen we nu doen tot die 1 % wordt verruimd. En wanneer ik spreek over die 1% ofwel, laat ik het maar duidelijk zeggen, een bedrag van 400 miljoen gulden, dan versta ik als hulp aan minder ontwikkelde landen niet, zoals Luns doet, ook de hele begroting van Nieuw-Guinea, tot en met het pensioen van de gouverneur-generaal, of zoals De Quay doet, zelfs de rente van de vooroorlogse Indische leningen, maar dan versta ik daaronder financiële en economische hulp van overheidswege aan de nieuwe, onafhankelijke staten in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.

Juist als socialistische partij moeten we hiernaast uitspreken, dat het vraagstuk van de ontwikkelingslanden ten dele een vraagstuk is van hulpverlening en nog voor een lange reeks van jaren zal zijn, maar daarnaast en in wezen zelfs primair een wereldeconomisch structuurvraagstuk.

Een meer rechtvaardige verdeling van de wereldwelvaart is alleen bereikbaar bij een veel grotere economische planmatigheid in wereldverband dan op het ogenblik bestaat. Ik denk dan met name aan het zo urgente vraagstuk van de stabilisatie van

de internationale grondstoffenprijzen. Voor een socialistische politiek in internationaal verband ligt hier nog een werkterrein braak en het genoemde rapport van het Koos Vorrink Instituut zal ook daar aandacht aan besteden.

De andere grote tegenstelling, die de wereldpolitieke situatie blijft beheersen, is de oost-west-tegenstelling. Niemand, die zich houdt aan de documenten en aan de feiten, kan ontrent de werkelijke doeleinden van het wereldcommunisme in het onzekere verkeren. Het manifest van de 81, het vorige najaar gepubliceerd, heeft het leerstellige fundament nog eens duidelijk in het licht gesteld. Even duidelijk spreken de feiten: de aanvallen op Hammerskjöld en de V.N., Cuba, de Congo, Laos. Moskou gaat verder met alle middelen, met vermijding alleen van de uiterste consequentie van een grote oorlog, de heerschappij van het communisme over de wereld uit te breiden.

Dat daarbij in deze aanhoudende wedloop tussen oost en west in de loop van de tijd sommige accenten zich hebben verplaatst van het militaire naar het politieke en economische terrein, is voor mij eerder aanleiding tot bezorgdheid dan tot geruststelling. Want tegenover de ontzagwekkende eenheid, concentratie en stroomlijning van militaire, politieke en economische macht in de communistische wereld, vertoont het Westen te vaak het beeld van onderlinge verdeeldheid en tegenstelling. Een verouderd nationalisme zoals dat van De Gaulle, de dreiging van een economische wedloop tussen de Zes en de Zeven in Europa, onvoldoende samenwerking in de NAVO, op technisch gebied, in de behandeling van het Afrikaanse vraagstuk, kortom, het ontbreken in de westelijke wereld van een samenhangende, wereldwijd gecoördineerde politiek ter verdediging van de democratie en de vrijheid, dat is het, dat in de huidige situatie aanleiding geeft tot zorg en verontrusting.

Tegen die achtergrond vraagt de resolutie van het partijbestuur nogmaals aandacht voor het vraagstuk van de Europese eenheid. De krachten van integratie en desintegratie strijden in Europa nog steeds om de voorrang. Als ik zie naar de plannen van De Gaulle, naar de mogelijkheid dat een anti-Europeaan de opvolger wordt van Adenauer, naar het feit, dat Italië op de Parijse topconferentie een bovennationale conceptie offert voor de vage toezegging, dat de Europese universiteit in Florence zal komen, dan kan men niet zeggen, dat de zaak van het

Verenigd Europa reeds nu een gewonnen zaak is. Om die reden is het gewenst ons als partij terzake nogmaals duidelijk uit te spreken. Want alleen verenigd kan Europa in de huidige wereldpolitieke verhoudingen die optimale bijdrage leveren, die redelijkerwijs van ons mag worden verwacht.

Tegen diezelfde achtergrond van de huidige wereldpolitieke verhoudingen moet ik vandaag iets zeggen over de NAVO, over het vraagstuk van bewapening en ontwapening.

Het vorige congres heb ik daar uitvoerig over gesproken en ik wil daar niet op terugkomen. Bovendien heeft het congres toen besloten tot de instelling van een commissie, die een rapport zou voorbereiden over het vraagstuk van oorlog en vrede in het atoomtijdperk. Wanneer dat rapport gereed is, staat het ter discussie en beoordeling van de partij. Het rapport is niet gereed, ook omdat ik als voorzitter van de betrokken commissie steeds de indruk heb gehad, dat juist diegenen, die met zorg over de huidige bewapeningswedloop zijn vervuld, er prijs op stelden niet in een overhaaste behandeling van het vraagstuk terecht te komen. Ik vond dit een argument, dat zijn waarde had. Maar tegelijkertijd is het zo, dat het deelgenootschap van ons land aan de NAVO de hoeksteen was en is van ons gehele buitenlandse beleid en dat een grote partij als de onze geen enkele twijfel of onduidelijkheid kan en mag laten rijzen, waar wij in dit opzicht staan. Om die reden heeft het congres de vorige keer uitgesproken de NAVO voor ons land en voor de wereld van vitale betekenis te achten en ik meen, dat het goed is, dat dit nu wordt herhaald. Maar dan moet ik, in de huidige situatie, er twee dingen aan toevoegen.

In de eerste plaats dit, dat als we ja zeggen tegen de NAVO, dit voor een politieke partij alleen maar een ja kan zijn tegen het feitelijk bestaande bondgenootschap. Men hoeft het niet eens te zijn met alles wat de NAVO doet of niet doet, het is ieders recht te proberen daar verandering of verbetering in te brengen, maar een bondgenootschap kan nu eenmaal nooit geheel overeenkomen met de verlangens van een der deelgenoten. Het is denkbaar, dat iemand achter zijn studeertafel een ideaal beeld van een NAVO schetst en dan zegt: Ons land kan lid blijven van de NAVO, indien en voorzover de praktijk aan dit ideale beeld beantwoordt. Maar als een grote politieke partij dat zou doen, dan maakt zij zichzelf tot een onzekere en twijfelachtige factor op een van de kernpunten in de huidige

wereldpolitieke situatie. Dat kan niet, omdat zeker op dit punt de kiezers recht hebben te weten, waar zij met onze partij aan toe zijn.

In de tweede plaats een opmerking over de atoomwapens. De voortgaande bewapeningswedloop is opgenomen in de stormachtige technische ontwikkeling van deze tijd en velen lopen daarover rond met de onrust in het hart. Ik begrijp dat. Maar laat ik het nu van mijn kant maar eens duidelijk zeggen: Deze zorg en deze verontrusting zijn niet het monopolie van de pacifisten. Wanneer de ontwerp-resolutie van het partijbestuur zich uitspreekt tegen de ontwikkeling, waarbij een toenemend aantal landen zelfstandig een nationale atoommacht opbouwt, dan gebeurt dit om de kansen op atoomontwapening niet nog moeilijker te maken dan ze toch al zijn, omdat het duidelijk is, dat wanneer er over 10 jaar 20 atoommachten op de wereld zouden zijn, het ontwapeningsgesprek nog moeilijker zou zijn dan nu er 3, misschien 3 1/2 zijn.

Daarbij mag ook niet uit het oog worden verloren, dat een atoomoorlog onwaarschijnlijker wordt, naarmate de wapens groter en vernietigender worden en oost en west daarover gelijkelijk de beschikking hebben. Deze toenemende onhanteerbaarheid van de atoomwapens heeft ons in de westelijke wereld alweer over de eenzijdige concentratie op deze wapens heengeholpen en ook in de kringen van de deskundigen en van de verantwoordelijke politici het accent sterker doen leggen op de conventionele bewapening. Iemand, die tegen de atoombom is, maar die niet alleen wil getuigen, doch praktische politiek wil bedrijven, zou deze ontwikkeling juist moeten steunen.

De partij heeft zich in het verleden herhaaldelijk uitgesproken, dat zij voorstandster is van ontwapening, in het bijzonder van atoomontwapening. In het verkiezingsprogram van 1959 heeft zij zich uitgesproken ten gunste van een overeenkomst inzake de stopzetting van proefexplosies als eerste stap op de weg naar verdere ontwapeningsovereenkomsten. Maar ik acht het onmogelijks dat de partij zich zou plaatsen op het standpunt van de eenzijdige atoom- ontwapening of dat men zou zeggen: eenzijdige of geen eenzijdige atoomontwapening, dat is in onze partij een vrije kwestie. Het standpunt van de eenzijdige atoomontwapening mag daarom niet door de partij worden aanvaard, omdat in een internationale situatie, die voor 0% door recht en voor 100% door macht wordt bepaald, een

eenzijdige verzwakking van de eigen macht er enkel toe leidt, dat we ons bloot stellen aan de atoom-chantage van de tegenpartij of erger nog, de deur open zetten voor de agressor, om dan misschien, als hij binnen is, de geestelijke weerstand te organiseren. Dit laatste moge het standpunt zijn, onlangs nog in de Kamer door de P.S.P. verdedigd, een grote en verantwoordelijke politieke partij kan dat alleen maar met de grootste duidelijkheid van de hand wijzen. Een grote politieke partij, die zich verantwoordelijk weet voor het lot van land en volk, kan geen politiek voeren, die de deur openzet voor een herhaling van mei 1940.

In ons Burgerlijk Wetboek hebben we een artikel 1401, dat handelt over de onrechtmatige daad. Het artikel stelt een ieder verantwoordelijk, die door een daad schade toebrengt aan een ander. Maar deze verantwoordelijkheid wordt in artikel 1402 nog uitgebreid, waar immers gesproken wordt over schade als gevolg van nalatigheid of onvoorzichtigheid. En nu meen ik, dat we eindelijk moeten leren begrijpen, dat er ook in de internationale politiek schuld kan zijn door nalatigheid of onvoorzichtigheid. Tot die schuld leidt het standpunt van de eenzijdige ontwapening.

Ik meende vandaag terwille van politieke positie van de partij deze dingen in alle duidelijkheid te moeten stellen. Het heeft niets te maken met het vraagstuk van het principiële pacifisme, maar met politiek. De socialistische beweging heeft in haar rijen altijd figuren gehad, die meenden krachtens hun geweten iedere bewapening te moeten afwijzen en die desondanks in de partij een stuk door allen gewaardeerde arbeid voor het socialisme bleven verrichten. Dat was in het verleden mogelijk, dat is ook nu mogelijk. Persoonlijk wil ik wel zeggen, ik vind het niet alleen mogelijk, maar ook wenselijk.

Omdat het omgaan met macht en geweld, dat een beslissend element blijft in de internationale politiek, zolang een werkelijke internationale rechtsorde niet is tot stand gekomen, omdat dit omgaan met macht en geweld genoeg dubieuze kanten heeft, politiek dubieuze en zedelijk dubieuze, om het op prijs te stellen in de uiteindelijke houding van de partij ook het oordeel van het principiële pacifisme mee te kunnen laten wegen. Maar wat niet kan, dat is, dat in een partij, die heus niet hals over kop, maar na uitvoerig beraad, gekozen heeft om daadwerkelijk partij te willen staan in de oost-west-tegenstelling, dat van de kant van zo'n partij tegelijkertijd

naast die ene politiek een andere politiek naar voren zou worden gebracht, lijnrecht tegengesteld aan de eerste. Laten we er geen misverstand over laten bestaan; een partij, die een derde van ons volk vertegenwoordigt, kan niet tegelijkertijd voor en tegen de NAVO zijn, voor en tegen de eenzijdige atoomontwapening en dat alles als twee gelijkwaardige politieken naar voren brengen.

Politiek is kiezen, is in de eerste plaats kiezen op de voor het lot van land en volk vitale punten en de kiezers hebben recht om te weten wat onze keuze is.

De ontwerp-resolutie wijst wel de eenzijdige atoomontwapening van de hand, maar niet de wederzijdse, internationaal gecontroleerde ontwapening. Integendeel, de ontwerp-resolutie sluit er mee daar opnieuw met nadruk op te wijzen. Zij sluit daarmee, omdat naar onze overtuiging het zoeken naar reële mogelijkheden van ontwapening iets heeft van een hoop en een laatste verplichting in een wereld, die niet onbeperkt kan blijven doorgaan te balanceren langs de afgrond van de vernietiging. Ik denk daarover niet in categorieën van optimisme of pessimisme, maar ik zie het eenvoudig als een plicht het mensonmogelijke te doen teneinde op dit gebied tot enig resultaat te komen. Welke ook de kansen op ontwapening in de naaste toekomst al of niet mogen zijn, als het er niet van komt, dan mag het niet met recht aan ons verweten kunnen worden. En het geeft wat hoop, dat de nieuwe regering in de V.S. uitgaat van de wetenschap, dat, zoals Kennedy heeft gezegd, het Amerikaanse wapen in de ene hand het zwaard voert, in de andere hand de olijftak, met andere woorden, dat de vraagstukken van bewapening en ontwapening niet worden gezien als elkaar uitsluitende dingen, maar als twee kanten van dezelfde medaille, beide verbonden met kansen en met risico's, maar beide in het middelpunt staande van een politiek, die in de wereld van vandaag wil bijdragen tot de vrijheid en de vrede. Een dergelijke politiek zal door de Partij van de Arbeid onvoorwaardelijk worden gesteund.